

Matematikos ir informatikos fakultetas

VILNIAUS UNIVERSITETAS

MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS FAKULTETAS

DUOMENŲ MOKSLO STUDIJŲ PROGRAMA

Laboratorinis darbas

 χ^2 skirstinio pristatymas

 $5~{
m grup}\dot{
m e}$

Lukas Janušauskas, Arnas Kazanavičius, Simonas Lapinskas, Arnas Usonis

Vilnius 2025

Chi kvadrato skirstinys (žymimas $\chi^2(k)$) yra tikimybinis skirstinys, kuris atsiranda sumuojant k nepriklausomų normaliųjų standartinių kintamųjų kvadratų.

Matematiškai, jei $Z_1, Z_2, ..., Z_k$ yra nepriklausomi standartiniai normalieji atsitiktiniai dydžiai (tai tokie tokie dydžiai kurių vidurkis 0 ir dispersija 1): $Z_i \sim N(0,1)$ tada jų kvadratų suma seka chi kvadrato skirstinį su k laisvės laipsniais ((Kruopis 1977) 1.7 skyrelis):

$$X = \sum_{i=1}^{k} Z_i^2 \sim \chi^2(k)$$
 (1)

 χ^2 skirtinys buvo pirmą kartą atrastas Vokiečių statistiko Fredriko Roberto Helmerto 1875-6 metais, tiriant normalių imčių dispersijų pasiskirstymą. Vėliau šį skirstinį nepriklausomai iš naujo atrado anglų matematikas Karlas Pirsonas(angl. Karl Pearson), nagrinėdamas suderinamumo testą(angl. goodness of fit test), kuriam jis sukūrė savo Pirsono χ^2 testą(angl. chi-squared test).

Taikymas

1. χ^2 nepriklausomumo testas

Šis testas dažniausiai naudojamas nustatyti, ar yra ryšys tarp kategorinių kintamųjų. Dažnas panaudojimo atvejis: bioinformatika. Tyrėjai testą naudoja lyginti tam tikrų genų savybių (pvz., genomo turinio, mutacijų dažnio ir kt.) pasiskirstymą skirtingose kategorijose (pvz., ligų genai, būtini genai, tam tikroje chromosomoje esantys genai ir kt.).(Feldman, Rzhetsky, and Vitkup 2008)

2. Suderinanumo testas(angl. goodness of fit test)

Šis testas naudojamas tikrinti, ar statisiškai reikšmingai duoti duomenys seka teorinį pasiskirstymą. Šį testą galima taikyti SEM(angl. Structural Equation Modelling) modelių įvertinimui. Jie yra plačiai naudojami socialinių mokslų srityse, modeliuojant labai abstrakčius objektus tokius, kaip idelogija, demokratija ar tolerancija. (Zheng and Bentler 2024)

Tankio funkcija: ((Kruopis 1977) 3.8 formulė)

$$f(x; k) = \begin{cases} \frac{x^{k/2 - 1} e^{-x/2}}{2^{k/2} \Gamma\left(\frac{k}{2}\right)}, & x > 0; \\ 0, & \text{kitais atvejais.} \end{cases}$$
 (2)

Kur $\Gamma(\frac{k}{2})$ yra Oilerio gama funkcija. Ji turi uždarą formą su natūraliais $\frac{k}{2}:$

$$\Gamma(\frac{k}{2}) = (\frac{k}{2} - 1)!$$

Pasiskirstymo funkcija:

$$F(x;k) = \frac{\gamma(\frac{k}{2}, \frac{x}{2})}{\Gamma(\frac{k}{2})} = P\left(\frac{k}{2}, \frac{x}{2}\right)$$
(3)

Kur $\gamma(s,t)$ yra apatinė nepilna gamma funkcija, o P(s,t) yra normalizuota nepilna gamma funkcija.

3 užduotis

Skaitinės charakteristikos ((Kruopis 1977) 3.9 formulės)

Vidurkis:
$$\mu = k$$
 (4)

Dispersija:
$$\sigma^2 = 2k$$
 (5)

Asimetrijos koeficientas:
$$\gamma_1 = \frac{2\sqrt{2}}{\sqrt{k}}$$
 (6)

Eksceso koeficientas:
$$\gamma_2 = \frac{12}{k}$$
 (7)

4 užduotis

Prieš braižant tankio ir pasiskirstymo funkcijas paminime svarbią teoremą ((Kruopis 1977) 4.16 teorema) apie χ^2 skirstinio konvergavimą į normalųjį, kai $n \to \infty$.

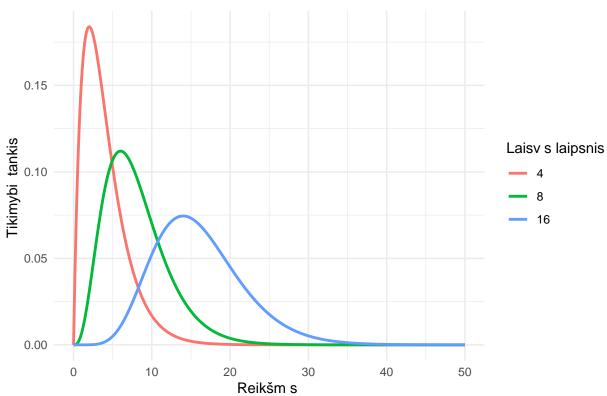
$$\frac{\chi_n^2 - n}{\sqrt{2n}} \to Z \sim N(0, 1) \tag{8}$$

Taigi, χ^2 skirstinys konverguoja į normalųji, kai $n \to \infty$.

Brėžiame tankio funkcijų grafiką.

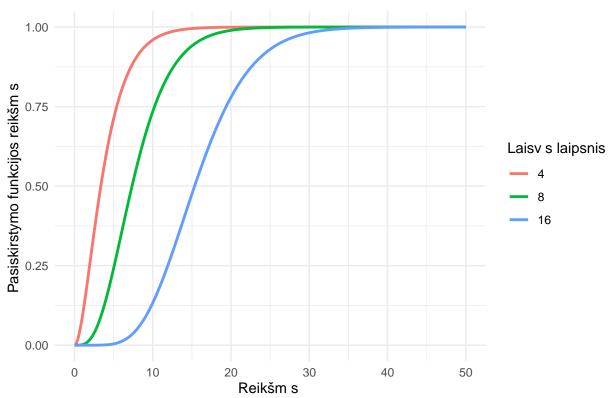
```
library(ggplot2)
# install.packages("latex2exp")
library(latex2exp)
x \leftarrow seq(0, 50, 0.1)
y1 \leftarrow dchisq(x, df = 4)
y2 \leftarrow dchisq(x, df = 8)
y3 \leftarrow dchisq(x, df = 16)
df1 \leftarrow data.frame(x = x, y = y1, df = 4)
df2 \leftarrow data.frame(x = x, y = y2, df = 8)
df3 \leftarrow data.frame(x = x, y = y3, df = 16)
df <- rbind(df1, df2, df3)</pre>
ggplot(data=df, aes(x = x, y = y, color = as.factor(df)))+
  geom_line(linewidth=1)+
  scale_color_discrete(name = "Laisvės laipsnis")+
  labs(y = "Tikimybiu tankis",
       x = "Reikšmės")+
  theme_minimal() +
  ggtitle(TeX("$\\chi^2$ tankio funkcija"))
```

χ² tankio funkcija

Brėžiame pasiskirstymo funkcijų grafiką.

χ^2 pasiskirstymo funkcija

Didėjant laisvės laipsniui, chi kvadrato skirstinys vis labiau primena normaliąjį skirstinį. Esant mažesniam laisvės laipsnių skaičiui, skirstinys yra labiau asimetriškas. Tai byloja tiek pasiskirstymo, tiek tankio funkcijų grafikai.

Tai suprantame kaip pasėkmę (8) teiginio.

Kvantilių funkcija

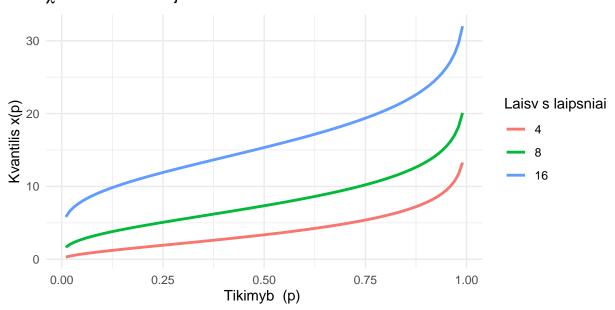
$$Q(p) = F^{-1}(p) \tag{9}$$

čia:

x(p) – kvantilis tam tikram tikimybės lygiui p, $F^{-1}(p)$ – atvirkštinė chi kvadrato pasiskirstymo funkcija.

Grafikas

χ² kvantili funkcija

Chi kvadrato pasiskirstymas su didesniu laisvės laipsniu tampa vis panašesnis į normalųjį pasiskirstymą, kuo didesnis laisvės laipsnis, tuo kvantiliai lėčiau auga ir įgauna vis simetriškesnę formą.

Tai suprantame kaip pasėkmę (8) teiginio.

Fiksavome, pasirinktą a.d. parametrų rinkinį (k=5). Sugeneravome χ_5^2 duomenų rinkinius su 20, 50, 200, 1000 imčių dydžiais.

```
k <- 5
n <- c(20, 50, 200, 1000)

set.seed(42)
imtis1 <- rchisq(n[1], df=k)

set.seed(42)
imtis2 <- rchisq(n[2], df=k)

set.seed(42)
imtis3 <- rchisq(n[3], df=k)

set.seed(42)
imtis4 <- rchisq(n[4], df=k)

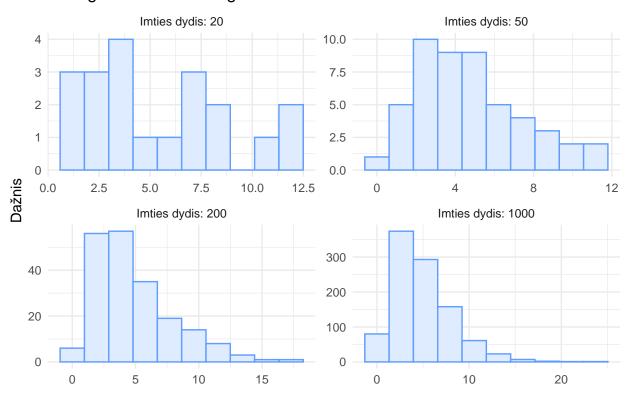
imtys <- list(imtis1, imtis2, imtis3, imtis4)</pre>
```

Nubrėžėme histogramas

```
# Apibrėžiame pagalbinę funkciją, kadangi grafikai labai panašūs
library(tidyr)
library(dplyr)
plot_chisq_sample <- function(samples) {</pre>
  # samples - imčių vektorius
  # Imtis paverčiame duomenų lentelėmis ir jas sujungiame
  dt <- lapply(samples, function(x) {</pre>
    data.frame.out <- data.frame(x)</pre>
    data.frame.with.lengths <- data.frame.out %>%
      mutate("Imties.dydis" = length(x))
    return(data.frame.with.lengths)
 })
 df <- do.call(rbind, dt)</pre>
  # Dėl įskaitomumo pervardiname imties dydžio stuleplį
  labels.dydziu <- sapply(n, function(x) paste("Imties dydis:", x))</pre>
  df <- df %>%
    mutate("Imties.dydis" = factor(Imties.dydis, labels=labels.dydziu))
  # Nubrėžiame histogramas
  df %>%
    ggplot(aes(x=x)) +
      geom_histogram(bins = 10, color = "#619CFF", fill="#dfebff") +
      facet_wrap(~Imties.dydis, scales = "free") +
      theme minimal() +
      xlab("") +
      ylab("Dažnis") +
      ggtitle("Histogramos visoms sugeneruotoms imtims")
```

```
plot_chisq_sample(imtys)
```

Histogramos visoms sugeneruotoms imtims

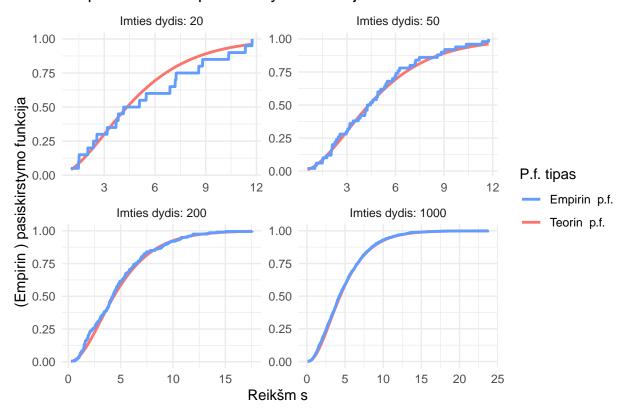

Empirinės pasiskirstymo funkcijos mūsų darbe imčių pasiskistymo funkcijos pateikiamos su teorine pasiskirstymo funkcija.

```
nubrezti_chisq_empirini <- function(samples, k=5) {</pre>
  # samples - imtiys.
  \# df - chi kvadratu parametras
  # samples - imčių vektorius
  # Imtis paverčiame duomenų lentelėmis ir jas sujungiame
  dt <- lapply(samples, function(x) {</pre>
    seq.x <- seq(min(x), max(x), length.out=1000)</pre>
    data.frame.out <- data.frame(seq.x,</pre>
                                                       # Įdedame seką
                                   ecdf(x)(seq.x),
                                                       # Idedame emp. p.f.
                                   pchisq(seq.x, k))
                                                       # Įdedame p.f.
    data.frame.with.lengths <- data.frame.out %>%
      mutate("Imties.dydis" = length(x))
    return(data.frame.with.lengths)
 })
```

```
df <- do.call(rbind, dt)</pre>
  # Dėl įskaitomumo pervardiname imties dydžio stuleplį
  labels.dydziu <- sapply(n, function(x) paste("Imties dydis:", x))</pre>
  df <- df %>%
   mutate("Imties.dydis" = factor(Imties.dydis, labels=labels.dydziu))
  # Nubrėžiame teorinę pasiskirstymo funkciją
  df %>%
   ggplot(aes(x = seq.x)) +
      geom_line(aes(y = pchisq.seq.x..k., color="Teorine p.f."),
                linewidth = 1) +
      geom_line(aes(y = ecdf.x..seq.x., color="Empirine p.f."),
                linewidth = 1) +
   facet_wrap(~Imties.dydis, scales = "free") +
   theme_minimal() +
   labs(x = "Reikšmės",
         y = "(Empirinė) pasiskirstymo funkcija",
         title = "Empirinė ir teorinė pasiskirstymo funkcijos") +
    scale_color_manual("P.f. tipas",
                       breaks = c("Empirinė p.f.", "Teorinė p.f."),
                       values = c("#619CFF", "#F8766D"))
}
nubrezti_chisq_empirini(imtys)
```

Empirin ir teorin pasiskirstymo funkcijos

Nubrėžę empirinės pasiskirstymo funkcijas pastebime, kad didesnių imčių empirinės pasiskirstymo funkcijos geriau aproksimuoja tikrąją p.f.

7 užduotis

Remiantis 3. punktu prisimename, kad EX = k. Pirmasis žingsnis, sudarant įverčius momentų metodu yra momentų prilyginimas empiriniams momentams. Taigi EX prilyginame \overline{X} . Gauname parametro k įvertinį \widetilde{k} :

$$\widetilde{k} = \overline{X} \tag{10}$$

```
imtys <- list(imtis1, imtis2, imtis3, imtis4)

sapply(imtys, function(x)
   paste(length(x), "dydžio imties parametro įvertinys", mean(x)))

## [1] "20 dydžio imties parametro įvertinys 5.42851954560543"

## [2] "50 dydžio imties parametro įvertinys 4.77809785556632"

## [3] "200 dydžio imties parametro įvertinys 4.83744392677588"

## [4] "1000 dydžio imties parametro įvertinys 4.90701265387103"

Vėl, kuo didesnė imtis, tuo geriau aproksimuojame skirstinio parametrą k.</pre>
```

8 užduotis

```
# install.packages('likelihoodExplore')
library(likelihoodExplore)
pakoreguota_tiketinumo <- function(x, par) {</pre>
  # Pakorequojame tikėtinumo funkcija, kad tiktu optim funkcijai
  return( -1 * likchisq(x=x, df=par) )
}
mle_chisq_ivertis <- function(imtis) {</pre>
  res <- optim(par=c(1),
                                           # Pradedame nuo 1
               fn=pakoreguota_tiketinumo, # Pakoreguojame tikėtinumo funkciją
               method="L-BFGS-B",
                                           # Naudojame L-BFGS optimizatorių
               x=imtis)
  return ( res$par )
}
sapply(imtys, function(x)
 paste(length(x), "dydžio imties parametro ivertinys", mle chisq ivertis(x)))
## [1] "20 dydžio imties parametro įvertinys 5.30031169143056"
## [2] "50 dydžio imties parametro įvertinys 4.92064761863795"
## [3] "200 dydžio imties parametro įvertinys 4.80092615216356"
## [4] "1000 dydžio imties parametro įvertinys 4.86620238891593"
```

9 užduotis

Nors, davus mažą imtį, gauti geresni rezultatai, panaudojus didžiausio tikėtinumo metodą, tačiau momentų metodo įverčiai, iš rezultatų atrodo, greičiau konverguoja link tikrojo parametro(5). Be abejo, abejais atvejais kuo didesnė imtis, tuo geresnė parametro aproksimacija.

Parametru patikimumo intervalai

Pasikliautiniams intervalams nustatyti naudojome procentinį bootstrap metodą.

```
library(boot)
mean mod <- function(data, idx) {</pre>
  # Modifikuojame vidurkio funkciją, kad galėtume gauti bootstrap imtis
  return(mean(data[idx]))
}
bootstrap_ci <- function(sample) {</pre>
  bootstrap <- boot(sample, mean_mod, R = 100)</pre>
  boot_ci_output <- boot.ci(boot.out=bootstrap, type="perc")</pre>
  print(paste("Imties ", length(sample), " pasikliautiniai intervalai"))
  print(boot_ci_output$perc[c(4,5)])
}
bootstrap_ci(imtis1)
## [1] "Imties 20 pasikliautiniai intervalai"
## [1] 4.007542 7.014174
bootstrap_ci(imtis2)
## [1] "Imties 50 pasikliautiniai intervalai"
## [1] 3.952414 5.544095
bootstrap_ci(imtis3)
## [1] "Imties 200 pasikliautiniai intervalai"
## [1] 4.370672 5.336238
bootstrap_ci(imtis4)
## [1] "Imties 1000 pasikliautiniai intervalai"
## [1] 4.708274 5.143900
```

Pastebime, kad patikimumo intervalas vis arčiau prilimpa tikrojo parametro - 5. Matome, kad 50 objektų imtyje patikimumo intervalas pasislinko į kairę(palyginus su 20). Nors didesnės imties patikimumo intervalo apatinis rėžis yra toliau, turime turėti omenyje, kad vidurkis tiesiog gavosi mažesnis.

11 užduotis

Apskaičiavome 6 dalyje gautų duomenų rinkinių su 20, 50, 200, 1000 imčių dydžiais kvartillius.

```
imtis1_kvartiliai <- quantile(imtis1, c(0.25, 0.5, 0.75))
imtis2_kvartiliai <- quantile(imtis2, c(0.25, 0.5, 0.75))
imtis3_kvartiliai <- quantile(imtis3, c(0.25, 0.5, 0.75))
imtis4_kvartiliai <- quantile(imtis4, c(0.25, 0.5, 0.75))

print(list(imtis1_kvartiliai, imtis2_kvartiliai, imtis3_kvartiliai, imtis4_kvartiliai))

## [[1]]
## 25% 50% 75%
## 2.510790 4.607263 7.579767</pre>
```

```
##
## [[2]]
##
        25%
                  50%
                            75%
## 2.487877 4.362066 6.120290
##
## [[3]]
        25%
                  50%
##
                           75%
## 2.340236 4.250821 6.469480
##
## [[4]]
##
        25%
                  50%
                            75%
## 2.550964 4.246462 6.650125
```

Prie 6 punkte gautų duomenų rinkinių pridėjome po 5 išskirtis.

Visų pirma paskaičiuokime apskaičiuokime išskirčių klasifikavimo ribas, remiantis kvartilių metodu:

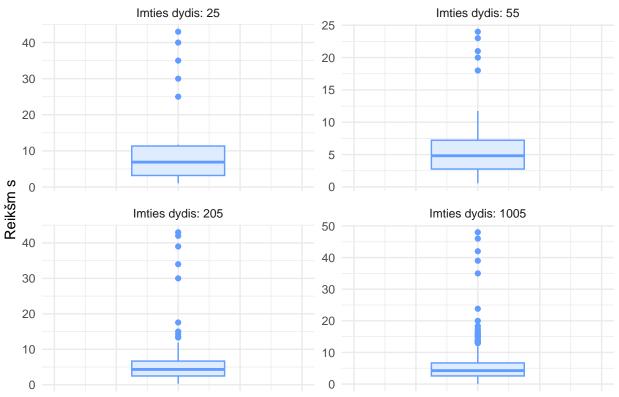
```
imtis1_ribos <- c(imtis1_kvartiliai[1] - 3 * IQR(imtis1),</pre>
                   imtis1_kvartiliai[3] + 3 * IQR(imtis1))
imtis2_ribos <- c(imtis2_kvartiliai[1] - 3 * IQR(imtis2),</pre>
                   imtis2_kvartiliai[3] + 3 * IQR(imtis2))
imtis3_ribos <- c(imtis3_kvartiliai[1] - 3 * IQR(imtis3),</pre>
                   imtis3_kvartiliai[3] + 3 * IQR(imtis3))
imtis4_ribos <- c(imtis4_kvartiliai[1] - 3 * IQR(imtis4),</pre>
                   imtis4_kvartiliai[3] + 3 * IQR(imtis4))
print(list(imtis1_ribos, imtis2_ribos, imtis3_ribos, imtis4_ribos))
## [[1]]
         25%
                    75%
##
## -12.69614 22.78670
##
## [[2]]
##
        25%
                  75%
## -8.40936 17.01753
##
## [[3]]
##
         25%
## -10.04749 18.85721
##
## [[4]]
##
         25%
                    75%
## -9.746521 18.947610
Kad galėtume atpažinti vėliau, patikrinkime, duomenų amplitiudes
```

```
sapply(imtys,
       function(x) paste(length(x),
                         "imties dyio amplitiudė:",
                         min(x), "-", max(x))
```

Nubraižėme po stačiakampę diagramą kiekvienam 12 dalies duomenų rinkiniui

```
dt <- lapply(su.iskirtimis, function(x) {</pre>
  data.frame.out <- data.frame(x)</pre>
  data.frame.with.lengths <- data.frame.out %>%
    mutate("Imties.dydis" = length(x))
  return(data.frame.with.lengths)
})
df <- do.call(rbind, dt)</pre>
labels.dydziu <- sapply(n, function(x) paste("Imties dydis:", x+5))</pre>
df <- df %>%
  mutate("Imties.dydis" = factor(Imties.dydis, labels=labels.dydziu))
df %>%
  ggplot(aes(y = x)) +
    geom_boxplot(color = "#619CFF", fill = "#dfebff") +
    xlim(c(-1, 1)) +
    facet_wrap(~ Imties.dydis, scales = "free") +
    theme_minimal() +
    theme(
      axis.text.x = element_blank()) +
    labs(y = "Reikšmės",
         title = "Stačiakampės diagramos")
```

Sta iakamp s diagramos

Matome, kad stačiakampės diagramos identifikuoja įrašytas išskirtis.

14 užduotis

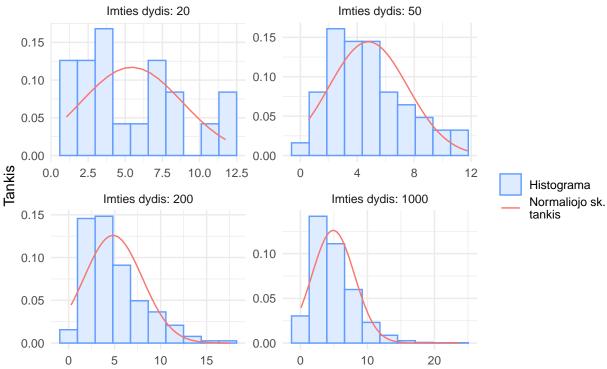
Grafiškai palyginome 6 punkte gautas histogramas su normaliojo skirstinio tankiu.

Kad galėtume grafiškai palyginti, mums reikia x ašių. Jas gauti pasitelkėme funkciją seq.

```
imtis1_seq <- seq(min(imtis1), max(imtis1))</pre>
imtis2_seq <- seq(min(imtis2), max(imtis2))</pre>
imtis3_seq <- seq(min(imtis3), max(imtis3))</pre>
imtis4_seq <- seq(min(imtis4), max(imtis4))</pre>
append.normal <- function(sample) {</pre>
   seq.x <- seq(min(sample), max(sample),</pre>
                  length.out=length(sample))
   norm.equiv <- dnorm(seq.x,</pre>
                         mean=mean(sample),
                         sd=sd(sample))
   return(
     data.frame(list(imtis = sample,
                       Imtis.dydis = rep(length(sample), length(sample)),
                       seq.x = seq.x,
                       norm.equiv = norm.equiv))
   )
}
```

```
dt <- lapply(imtys, append.normal)</pre>
df <- do.call(rbind, dt)
labels.dydziu <- sapply(n, function(x) paste("Imties dydis:", x))</pre>
df <- df %>%
  mutate("Imtis.dydis" = factor(Imtis.dydis, labels=labels.dydziu))
  ggplot(aes(x = imtis)) +
    geom_histogram(aes(y = after_stat(density), color = "Histograma"),
                   bins=10, fill="#dfebff") +
    geom_line(aes(x = seq.x, y = norm.equiv,
              color = "Normaliojo sk.\ntankis")) +
    facet_wrap(~ Imtis.dydis, scales="free") +
    scale_color_manual("",
                       breaks = c("Histograma", "Normaliojo sk.\ntankis"),
                       values = c("#619CFF", "#F8766D")) +
    theme_minimal() +
    labs(x="", y="Tankis",
         title=TeX("$\\chi^2$ histogramu ir normaliojo palyginimas"))
```

χ^2 histogram $\,$ ir normaliojo palyginimas

Žiūrėdami pagal didesnių imčių histogramas(geriau aproksimuoja tikrąji χ^2 skirstinį), pastebime, kad χ^2 skirstinys skiriasi nuo normaliojo, nes jis yra labiau asimetriškas ir turi didesnį ekscesą(angl. kurtosis). Svarbu pažymėti, kad šie skirtumai nėra labai lengvai pastebimi, o jei k - laisvės laipsnių skaičius būtų dar didesnis, tai skirtumas tarp χ^2 ir normaliojo būtų dar mažesnis.

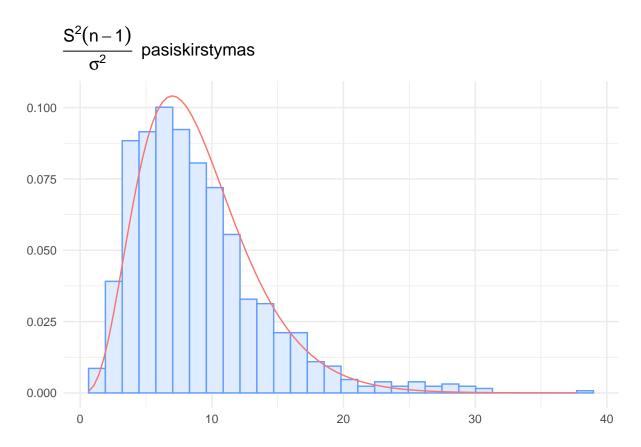
Paprastai, χ^2 skistinys yra naudojamas χ^2 testui, tačiau taip pat normaliojo skirstinio imties dispersiją galime modeliuoti pagal χ^2 skirsini:

$$\frac{(n-1)S^2}{\sigma^2} \sim \chi_{n-1}^2 \tag{11}$$

Pavyzdžiui paimkime žinomą duomenų rinkinį: vyno kokybės.

```
library(boot)
library(latex2exp)
wine.quality <- read.csv('WineQT.csv')</pre>
var_pop <- var(wine.quality$pH)</pre>
n <- 10
var_sample <- sapply(1:1000, function(x) var(sample(wine.quality$pH, n)))</pre>
chi_sq_example <- data.frame(var_sample / var_pop * (n-1))</pre>
colnames(chi_sq_example) <- c("Sample variance")</pre>
chi_sq_example %>%
  ggplot(aes(x = `Sample variance`)) +
  geom_histogram(aes(y=after_stat(density)),
                  color='#619CFF', fill='#dfebff') +
  stat_function(fun = dchisq, args = c(n-1), color="#F8766D") +
  theme_minimal() +
  labs(y = "", x = "",
       title = TeX("$\frac{S^{2} (n-1)}{\sigma^{2}}\ pasiskirstymas"))
```

`stat_bin()` using `bins = 30`. Pick better value with `binwidth`.

Bibliografija

Feldman, Igor, Andrey Rzhetsky, and Dennis Vitkup. 2008. "Network Properties of Genes Harboring Inherited Disease Mutations." *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 105 (11): 4323–28.

Kruopis, J. 1977. Matematinė Statistika. 2nd ed. Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Zheng, Bang Quan, and Peter M. Bentler. 2024. "Enhancing Model Fit Evaluation in SEM: Practical Tips for Optimizing Chi-Square Tests." https://arxiv.org/abs/2308.13939.